

Megjelenik minden esztendőben sokféle képpel ellátva. **Előfizetési ár:** Egész évre 6 forint; félévre 3 forint; negyedévre 1.50 forint. Előfizethető minden postahivatal és könyvárúsnál.
Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor 9 uj kr. **Szerkesztői szállás:** mézvárosi utca 2. szám, 2-dik emelet. **Kiadó hivatal:** barátok tere 7. szám.

Büchner Lajos.

Néhány nap múlva kitünő vendége lesz Pestnek: Büchner, a nagynevű természetbölcsész, ki tudományos fölvilágosításokat fog tartani.

Majdnem naponként halljuk hangoztatni, hogy a régi bölcsészet ködbevesző okoskodásaival szemben egy pozitív, természet- és észre fektetett bölcsészetre van szükségünk. Ez óhaj dacára ellenállhatlanul vonzódnak mindahhoz, a mi természetfölötti, a legegyszerűbb igazságokat is szeretjük homályosakká tenni, érthetlenséget kölesznünk annak, a ki könnyen érthető s egy, a józan észnek megfelelő, minden komplikált szórszálhasogatást nélkülöző rendszerrel nem igen tudunk megbarátkozni, mi több, egy percig sem habozunk azt határozott kárhözvitásban részesíteni. Nekünk még most is a felhők fölötti világ zavaros léggömbje kell; a tapasztalat érzékek alá eső talaja nagyon közel van hozzánk, igazságainak fölismerése pedig egyszerűbb, hogysen gögös szellemünk megelégedését eredményezhetné.

De végre is a rendszerek halmaza nem egyéb, mint különvált törekvés az igazság földerítésére. A természetbölcsészeti rendszer is csak ilyen, bármily kiesnyítő szemüvegen át tekintsek is ana tudós urak, kik a materialismusban nem látnak mást nyeglekontárkodásnál.

Mi elfogulatlanabban ítélünk és nem találjuk e rendszert oly nyeglének s e mellett fölelmesnek (különös contrast!) mint mások hirdetik.

Míg a királyok békóival és hóhéraival, míg a papi kaszt hatalmával, a hadseregek kényuróságával s a nyársolgárság erkölcesével egy kalap alatt élünk, addig nincs okunk a materialismust kárhözvitni és bátran mondhatjuk, hogy míg a nevezett »kasztok« végkép meg nem szűntek, addig a materialismus nem »fűszármányalt álláspont.«

Céljai: a fölvilágosultság, az általános emberiség szellemének fölemelése, irány a börtönök sarábjából a szeplőtlen fény felé; szóval: a humanismus.

Ez irány egyik legnevezetesebb előharcosát, Büchner Lajost van szerencsénk ma olvasó-közönségünknek bemutatni.

Büchner Lajos született Darmstadtban 1824 március 29-kén, fia a híres Büchner Ernőnek s fivére a »Danton halála« című remek tragédia szerzőjének, Büchner Györgynek. Miután elemi tanulmányait szülővárosában bevégezte s ugyancsak a darmstadti főtanodákban alapos előismereteket szerzett a physika, vegytan, növény- és ásványtanból, 1843-ban a giesseni egyetemre ment s itt minden idejét a philosophia komoly tanulmányozásának szentelte. Atyja kívánatára

kai térre lépett, míg végre a bádeni fölkelés elnyomása után ő is — mint anyai más — leszorult a nyilvános élet színpadáról.

A beállott reakció üldözés itől leginkább orvosi állása mentette meg. 1850-ben korán elhalt lánglelkű bátyjának, Büchner Györgynek hátrahagyott iratait rendezte sajtó alá, és újra tanulmányainak szentelte napjait. Mind elméleti, mind gyakorlati tevékeny munkássága közben magántanári állást nyert a tübingai egyetemen. Előadásaiiban, melyek az orvostan s természettudományok számos ágára kiterjednek, legnagyobb előszeretettel s gondot a rendőri orvostanra fordított, mint mely leginkább nyitott tért humanistikus törekvéseinek. Hogy irodalmi munkásságával ez időben sem hagyott föl, azt mondanunk sem kell.

1854-ben megjelent a német természetbúvárok vándorgyűlésén. E gyűlés döntő befolyást gyakorolt az ifjú tudós életére. Büchner két lapnak írt e gyűlésekről a közönség által nagy tetszésben részesített tudósításokat. E körülmény és Moleschott »Kreislauf des Lebens« című művének olvasása arra bírta őt, hogy maga is nagyobb munkával álljon elő, mely az uralkodó theologiai-bölcsészeti irány ellenében a jelen természettudományi szempontot emelvé érvényre. Ez az oly hírneves »Erő és anyag« eredet-története.

»Az emberiség haladásának érdekében — írja egyik életirója — nemcsak az igazságok száma, tehát az új fölfedezések és föltalálások: hanem amaz igazságok elterjedése, tehát ama férfiak is kiváló figyelemre méltók, kik csupán a meglévő igazságok terjesztése körül fáradoznak.« S e pár szó egyszersmind bírálatnak is tekinthető, melyet minden elfogultság nélkül alkalmazhatunk Büchner »Erő és anyag« című munkájára, melynek első kiadása 1855-ben jelent meg s azóta már tizenegy kiadást ért és minden művelt nyelvre le van fordítva. Ninesenek új dolgok, új eszmék ebben s irányja sem olyan, hogy valami nagy fejtörést igényelne annak megértése, de érdeme, hogy szélesebb körök számára van megírva,

Büchner Lajos.

azonban csakhamar az orvosi pályára lépett, de azért philosophiai s aesthetikai tanulmányait tovább is folytatta, hallgatva Hildebrandot, Adriant, Carrieret és Krönleint. Több évet töltött különböző egyetemeken s felső iskolákon. Az 1848-iki izgalmas év részben szigorolatainak letételével, részben hírlapirodalmi tevékenységgel foglalta el. Vitabeszédének tárgyát ama tétel képezte, hogy a személyes lélek nem gondolható anyagi állag nélkül. Letéve szigorolatait, egészen a politi-

mint a tudomány fukarkodó emberei rendszeresen szokták műveiket s így sokakban ébreszteti föl a vágyat komolyabb tanulmányok s önálló buvárlatok iránt. Híres művét számos egyéb eredeti és fordított munkája követte, melyek közül különösen a »Sechs Vorlesungen über Darwin und seine Theorie« című könyvét említjük meg, mint a mely valamennyi, a Darwinismusról írt munkák között — pedig ezeknek száma éppen nem csekély — a legkitünőbb; s a »Stellung des Menschen in der Natur« című művét, mely különösen azért méltó a figyelemre, mert benne a materialismus elvont nézeteinek társadalmunkat egészen átalakító hatása is kiváló gonddal van tárgyalva.

Az »Erv és anyag« megjelenése után Büchner rögtön elvesztette tübingai tanszékét. Mi sem természetesebb! Az emberek legnagyobb része nem igen veszi azt figyelembe, hogy valaki meggyőződéseit hirdeti csupán s önzetlenül küzd a merev igazságért: tanai merészek s így könnyen veszélyesnek találják azt nem csupán az ifjúságra, de az egész társadalomra; türije hát békével a vértanuk sorsát, a gunyt és mellőztetést. A modern társadalomnak is vannak még vértanúi s az inquisitók balitétele szolidabb alakban minden léptenyomon megújul. Büchner azóta folytonosan szülővárosában tartózkodik, hol irodalmi s orvosi munkássága ha nem is valami fényes, de független létet szereztek számára.

Méltán örülhetünk, hogy a jövő hó elején Pestre rándul, három előadást tartandó. Előadásai a következők lesznek: 1. A nap és annak befolyása az ember életére. 2. Az ember eredete. 3. Az öröklés bölcselete és élettana.

Vannak, kik a materialistikus irányt a legvakmerőbb egyoldalúsággal itélik el, ezeknek nagyon ajánljuk, figyeljék meg Büchner fölolvasásait s összes működését. Épp mint az egész tanból, úgy egyes fölolvasásokból is rájöhettünk ama meggyőződésre, hogy ez irány semmi más, mint az igazság kutatása, melyért küzdeni mindenkor a nemesebb feladatok közé tartozik.

ENDRÖDI SÁNDOR.

Román népdalok.

I.

Tört virág a zöld ágón,
Búsán élem világom.
Búsán élem, jaj! anyám,
Lásd, mint hervad két arcám.

Búsán élem világom,
Tán nagy átok sulya nyom;
Éjjel-nappal könyezem,
Semmiiben sínes örömem.

Mások élte oly hosszú,
Még sem tudják, mi a bú;
Én még ifjú kis leány,
S nem derül szép nap reám.

Szíven egyre szomorú,
Rég emésztí már a bú;
Tűrj csak szívem, míg lehet,
Vége lesz már mindenek.

Egy-két napig tűrj csak még,
S megvizgasztal a nagy ég;
Kedvesem ha fölfelelem,
Sírón át — a menyekben!

II.

Istenem, jó istenem,
Mért nem hallgatsz meg engem?
Szívárvány ha lehetnék,
A szép égre fölmennék.

Megkérdezném istenem:
Miből lesz a szerelem?
De hisz tudom nagyon jól,
Hogy nem lesz az aranyból.

Aranyból, nagy kincsekből,
Hanem tízes szemékből,
Tei-pici kis szíjből,
Úrge fűrge szép lányból.

Az én szép kis angyalom!
Semmi kincsért nem adom.
Ő tanított meg engem:
Miből lesz a szerelem!

III.

Kértem Illyés szent atyát,
Forgassa a bibliát,
Forgassa maga reáim,
Számítsa meg bűnöm.

Mert a hány unoka van,
Sorra mind megcsókoltam.
S a mért velük beszéltem,
Dolgozok majd egy héten.

A sok esőkért — nem bánom —
Majd kaszálók a nyáron.
S a mért megölgöttem,
Büntessen meg keményen.

S a pap büntetést így át:
Vegyem nőül Katicát,
Mert ha ő lesz hitvesem,
Peniten tárn leszen.

GROZESCU JULIÁN.

A szociálisták és a munkás-mozgalmak.

IV. A szabad néppállam.

A múlt század utolsó éveiben megkezdődött az európai szabadságharc, a népmilliók küzdelme egyes elnyomók ellenében szóval és fegyverrel. E harc nyíltan, vagy csak tisztán az eszmékben, folytonosan tart s miként előre látható, előbb, utóbb az eddig elnyomott osztályok diadalára fog vezetni. A nép nagy tömege mindenkor igyekszik fog azon, hogy a ténylegesen fönálló rendszert némi zig-zug javításokkal föntarthatassa s igyekszik azon, hogy a szabadság ideálját e tényleg létezők egyes vonásaiból rajzolja magának. A szűk látókörű philiszter politikája ez. A szabadság öszinte híve azonban az eszmére néz mindenkor, új gondolatok támadnak, benne s egyöngye szikrák villámként terjednek szét a társadalom minden rétegén. Az egyszer megpendített szabadság eszméje meggyőzhetlen leend, s fele uton megállapodnia lehetetlen. A már-már mesés ókori absolutismust csak ideiglenesen pótolhatja a képviselői rendszer, a modern arisztocrácia; a jövő kor állammalakra a teljes democratia leend, melyben az ember megszabadul a gyámkodó hatalmak procrustesi karjaitól, melyben nem egyesek vagy egy képviselői testület intézi el a milliók sorsát, hanem maga a nép, az öntudatra kelt és eszméktől lelkesült néptömeg fogja önmagának megteremteni a szebb jövőt saját eszméje, saját jól érzett érdekei szerint.

A jelenkor szabadelvűsége máris túllépte a határvonalat, a mely az ugynevezett alkotmányosság alapjait képezte. A szabadelvűség azt hitte, miszerint a papság, királyság és nemesség eltűrésével a régi gátak is teljesen leomlanak, s csak ezen elavult kasztok ellen intézte összes támadását. Ma sejdítjük már legalább, hogy a kasztok elbukta még nem hoz üdvöt, hogy a kiskorúságban maradt néptömeg új és új nevek alatt ismét fölállítja bálványszobrai, melyeknek tekintélye alatt hozzászókkott hallgatni és engedelmeskedni; zsarnokok kelnek föl köztársasági elnökök és demagógok nevében, papokat szül ismét a babona s a könnyenhitűség új utat készít nekik a merev hierarchiára, az anyagi tekintély megalapítja a pénzarisztokráciát, mely csak oly veszedelmes s csak oly merev életü, mint a született méltóság urak. A törvények ezrei írott betűk maradnak mindaddig, míg a nagy néptömeg nem érti azok szellemét, s a legnemesebb intézményeket, sokszor tisztán csak saját kárára, megdönti a buta néptömeg, ha a tényleges viszonyok meg nem erősítik azt.

A »szabadság, egyenlőség, testvériség« jeligei ma már más jelentést nyertek, mint e század elején, s jövőben nem ezen eszmék, de a kivitel-

módok fogják jellemezni a szabadságra törekvőket. Nem az elvont köztársaság létesítésétől, hanem attól függ az emberiség jövője, ha a társadalom úgy alakittatik át, hogy ezen alapokon csakis köztársaság és absolut demokrácia keletkezhessék. A társadalom egyes rétegei mindaddig külön érdekek birtak, s a valódi történelem lapjait csakis ezen osztályérdekek küzdölme foglalta el; az államszerkezet nem a jog és az erkölcs, hanem a hatalom birtokosainak ohaja szerint szerveztetik, s legyen bármily üdvös a törvény szava, üres betű leend az, mert egy osztály hajtja végre s bélyegét sűti reá a kivitelben. Az egyenlőség és testvériség nem türi e korlátokat. Az egyedeknek meg kell szabadulnia a gyámkodó hatalmak járma alól, s önállóknak kell lenniök anyagi és szellemi tekintetben. A szabadság nem valósulhat meg mindaddig, míg a milliók nyomorával egyes dugzagdok rendelkeznek a föld javaival, a tartós béke s az emberiség boldogsága nem verhet mély gyökeret mindaddig, míg egyes lángeszűek mellett a nagy néptömeg állati butaságban teng. A vagyon aránylagos megosztása s az értelmi műveltség általánossága képezik az előrehaladás két legfőbb emeltyűjét. A szabadság és jogegyenlőség szép szavai ma már alig többek phrasisoknál; a valódi demokrácia tetteleg követeli s a nagy néptömeg fölemelésével önmagunkhoz, hiszi csak elérhetni azt. A műveltség — hogy Eötvös egy szép hasonlaltával éljek — miként a felkelő nap, először csak a hegytetőket aranyozza meg, de bármily gyönyörű legyen is ezen hajnalpír, a valódi véggek csak akkor jön el, ha a nap sugarai a völgyekbe is elhatnak. A nép nagy tömegét a butaságban és anyagi nyomorban élő szegény néptömeget kell eljuttatnunk azon fokra, hol a kiválasztottak állanak. Csak ez, egyedül ezen nemes cél lehet a valódi demokrácia. Ki ezt nem érti, ki hajlandó felni attól, hogy a völgyben elterjedt napsugarak elvesztik fényüket, hogy a milliók emberré tétele gátul szolgálja az előhaladásnak, az nem méltó, hogy gondolkodó embernek nevezessék. A tekintély bálványszobrainak tiszteletében felnőtt ember félre ismerheti ezt; a kiskorúságban élő nemzedék rettegve fordul el az eszmétől, hogy az egyesnek önállóság adassék, de a gondolkodó fő örömmel várja a nagy pillanatot, midőn nem egyesek, de maga az öntudatos nép határoz és tesz az emberiség jövője érdekében, midőn a társadalom minden egyes tagja szabad és önálló leend.

Ezen politikai célt akarja kivívni a socialismus. A nemesség és papság hatalmának megbukta volt az első lépés ezen célra. Az alkotmányosság és pénzarisztokrácia megmutatta, mily kevés eredménnyel. A megbukott főnökök helyét mások foglalták el, a nép milliói még most is anyagilag s szellemileg nyomorra vannak kárhozottva. A szabad néppállam meg akarja dönteni ezen utolsó választalat is; testté változtatja az igét, hogy legyen mindenütt szabadság, egyenlőség és testvériség, s biztosítja azt az által, hogy a társadalmi rendben mindent eltöröl, a mi a jellem és észtehetségen kívül egyenlőtleniségre emlékeztetne.

E nagy revolutiónak első alapja a nők teljes emancipálása. Szomorúan írom le e szót: »emancipálás«, de tennem kell, hogy megértsek. A társadalmi viszonyok oly nyomorulttá tévők az embert, hogy türelmennek és fűlszabadtításnak keresztelti el még azt is, midőn embertársának oly jogot merészel adni, melyet a természet örök törvényéül fogva adnia nem lehet, mert hiszen az övé volt folytonosan, s csak fosztó kéz vette el tőle. A nők és férfiak természetes különbségéről beszélnek folytonosan, de ki meri e választalat szigorúan megvonni? ki meri megtagadni a művelt hölgyek százezreitől azt, a mit a buta férfiaknak jogukban áll megtenniök, csak azért, mert más nemnek születtek? A születési arisztokrácia ellen küzdünk folytonosan s ezen legnagyobb arisztokráciát, mely az emberiség felét, és pedig sok tekintetben nemesebb felét tartja a leggyal-

zatosabb rabszolgaságban, tovább is föntartjuk? A nő érzelme, gyöngéde kedélye megelevenítőleg hatna agg társadalmunk újjászülöttségére s mi mégis elvonjuk az anyát, a jövő nemzedék legelső, leghatásdúsabb nevelőjét azon körüktől, a hol ő érzelmet és lelkesedést nyerhetne az emberiség közös törekvései iránt? Nem tagadjuk, hogy ezen eszme, mint általában a socialismus legtöbb részben alább vázolt eszméi is még a jelen pillanatban értelem a kivételre, s ezért nem osztjuk Majoros indítványát, de ha tudjuk — s el kell ismernünk — hogy nemesek, igyekeznünk kell azt a fokra megérlelni.

A szabad népállam egy másik föltétele a *direct néptörvényhozás*. Az úgynevezett alkotmányosság nem lehet más, mint átmeneti intézkedés. Az öntudatra ébredt nép önmaga fogja legjobban tudni szükségait, az egyes községek önmaguk határozák meg azt, a mi őket érdekli, s nem egy központi törvényhozó testület és kormány, melynek fogalma sínes a vidék érdekeiről, a melynek természetesen az uralkodó kaszthoz tartozó tagjai többé-kevésbé az uralkodó osztály érdekeit képviselik. A végrehajtó és tanácskozási bizottságok szűkebb hatáskörrel tovább is megmaradnak ugyan, de ezt maga a nép, s nem egy census által kiválasztott osztály választja. A jelen polgári rendben az államból egy részvénytársulatot alkotnak, a melyben ki-ki részvényt ért munká nélkül nyereségre számít s abból szavazata által a többieket kizárja; a jövő állama a községek függetlenségét követeli, s e szabad községek szövetségében keresi az állam erejét.*)

Követeljük továbbá, miszerint a *hierarchia, militarismus és bureaucratia* eltöröltessék. Ki társadalmunk e három rákfénjét el nem ismeri, ki nem törekszik azok lerombolására, az igaztalanul nevezi magát szabadelvűnek. Mindhárom együtt él s egyszerre bukik meg — a nép értelem és tettereje felköltése által. Csak öntudata legyen a népnek ezen intézmények erkölestelen hatásáról, csak terjedjen a tudat, hogy nélkülük is könnyen megélhetünk, s a máris rothadt fa le fog dőlni, mert le kell dőlnie. A nép butasága és erélytelensége tartotta fön eddig; a szabad nép szabad államban mint csak mesékről fog megemlékezni róluk. Akkor leend csak valódi gondolat- és lelkiismeret-szabadság, akkor lesz a szoldos csapatok helyett valódi hazaszeretet s a gépes rendszer helyett élet-erős előre törekvés. A socialismus nem egy rendszer, nem egy hitvallás hirdetője, de a szabadságé. A betű mögöl; lélek az, mely megelevenít.

Lehetetlen továbbá, ha a szabad népállamban az *örökösödés* jelen állapotában megmaradjon. A születési előjog, címek ellen még maga a szabad-elvű polgárság is tiltakozik, a legnagyobb igaztalanúságot ellenben feleli. Az atya csak családjáért küzd, utána jogosan csak nevének és gyermekének lehet örökösödni. A jogegyenlőség megköveteli, hogy az évezredek alatt főlhalmozott vagyonok az állam útján lassankint ismét visszazivárognak a nép közé, megköveteli, hogy azoktól, a kik munka és fáradság nélkül jutottak valamely örökség birtokába, a koldusok és szerencsétlenek javára egy jelentékeny rész elvétsessék. Az önmunkásság az által fog életre kelni, s a kifejtett tetterő esodákat hozand létre.

A nép szellemi művelődése megköveteli a *küllelt és ingyen-iskoláztatást*. Ne legyen a műveltség ezental az uralkodó osztályok privilegiuma, ne szorítsa ki a társadalom tandíj követelése által azokat, a kik anyagilag erre képtelenek. Legyen az iskola szabad az egyháztól s annak veszélyes dogmáitól, melyeket a legtürelemesebb egyén is kénytelen, ha őszinte akar lenni, tisztán magánügynek tekinteni.

Az *igazságszolgáltatás* hasonlóképpen legyen ingyenes és szóbeli, s a méltányosság tekintetében ter-

jesztessenek ki az esküdtzések a polgári pörökre is. Az igazságnak biztos alapja van ebben, s másrésztől megleszünk óva a bureaucratianak újjászülöttségétől, legalább egy alakban. Követeljük ennek alapján, hogy a *sajtó- s egyleti ügy* legyen teljesen szabad, hogy a gondolatszabadság menküljön meg az utolsó nyomokban is az állam gyámködö hatalmától.

Ezek a leendő szabad népállam alkotmányának legfőbb pontjai. Az ily államban nem lehet elnyomás és kaszt-érdek, itt nem lesz dúsgazdag és nyomorult szegény, nem lesz, a ki még az ismeretek elemeivel sem rendelkeznék, s nem lesz kormány, mely állandó katonaságot s az ingyenélők százazreit tartsa a »miseria plebs contribuens« nyakán. Minden község önállóan intézkedik saját érdekei fölött s a kerületek közös gyűlései lesznek a képesek, melyek az egész népet egybe tartják. Ez alkotmány alapvonásaiban az észak-amerikai Egyesült-Államokéval sokban megegyez, de még jobban s határozottabban követeli az egyenlőség felé törekvést, s csak ez lehet, a mi a szabadságnak valóban biztos alapot ad. Jelen társadalmi rendszerünkben megköveteljük a hierarchia, militarismus és bureaucratia eltörölését, kimondhatjuk az örökösödésnek egyenes ágra szorítását vagy legalább azt, hogy a nép legalsóbb rétegeit terhelő indirekt adók eltöröltessenek, követelhetjük végre a kötelezett és ingyen-iskoláztatást: de az eszme megvalósulva csak akkor leend, ha az egészet felöleljük, s ha a föntebbi cikkekben előadott nemzetgazdasági követelményeket is tekintetbe vesszük. Ismételnem kell, hogy mindez csak »évtizedek, talán évszázadok mulva fog bekövetkezni; csak akkor, ha a jelenleg fönálló gyalázatos vagyon- és értelemi különbségek enyhítésének szükségét belátják, de ez eszmének meg kell valósnia, mert az egész emberiség fönmaradása s boldogsága függ tőle. Az előkészítő idő, melyben mi élünk, csak szellemi fegyverekkel küzd, de e szó hatalma mindinkább nagyobb leend s a ki ismeri az eszmék fejlődésének történelmét, kétségbe nem eshetik az igaz ügy győzelme fölött, mert az öntudatra jött nép szava ellenében nem lehet semmi gát, mely azt megismert célja megvalósításában akadályozhatná.

GYÖRGY ALADÁR.

Az 50-es évek irodalmi viszonyai.

(Irodalmi emlékirataimból.)

Légváltotás végett több hónapot tölték Komárommezgye egyik legszebb helyén, s gyakran berándultam a félórnyira fekvő Érsekújvárra is, hol akkor a hórihorgas Kétszori színtársulata miködött, ezen svány, don-quirootei alak, mely véznaságával a vidéki színészet symbolumát képezé s ki mindig komoly hős szerepeken szerettet föllépmi, mely szerepek egyéniségének komikusságát az ellentétnél fogva kétszeresen emelték. Társaságának legjobb tagja egy eünos, fiatal (gondolom Bertényi nevű) leány volt, kiröl pár elismerő sort irtam a lapokba. Két évvel később aztán Pesten találkoztam vele, hová a nemzeti színpadon való vendégszereplés végett jött. Fölleptt s tetszett is, bár ekkor már iszonyú nehézségekkel kellett játékában küzdenie, mert egy súlyos betegség hallásától egészen megfosztotta. Bartha után ő volt a második síket színész, kit láttam s hallottam, s bár mindkettön látszott a kétségbevonhatlan talentum és határtalan szorgalom, mégis olyanféle fájdalmas hatást gyakoroltak rám, mint midön vakot olvasni szemlélek. Szegény leánynak ez volt a nemzeti színpadon első és utolsó szereplése, mert nemes becsvágyát kora sírba vitte magával.

Érsekújvár környékén van Andód primatidális falu is s ez időtáj, vagy valamivel később volt a magyarországi mtegyelet pesti tárlatán egy olajfestmény kiálltva, mely hírneves Czuczor Gergo-

lyünk béres-szülőinek Andódról négy ökrös szekéren való elköltözését ábrázolja. En már régen vágytam ezen nagy népköltőnk s nyelvtudósunk rokonaival megismerkedni s a szerencsés véletlen erre egyszer nyújtott is nekem alkalmat. A szini előadás végett egy izben Érsekújvárott maradtam éjjelre s másnap reggel a nagy Nyitrahidhoz mentem kocsi várni, mely hazavigyen a pusztára. Az itt összetorlódtott szekerek közt egyszerre csak Czuczor nevét hallom kiáltani.

— No, mi baj? — felelt vissza egy 30—35 éves fiatal béres.

— Tehát ez is Czuczor! — gondolám, s odaléptem hozzá.

— Kelmedet Czuczornak hívják, nemde? — kérdezém.

— Az ám!

— S kelmed andódi? a primás esolédje?

— Az ám! Hanem most Imolyön szolgálók.

— Úgye, meginnék egy pohár bort?

— Az ám!

Bekiáltottam a vámházi koresma ajtaján, s egy üveg bort parancsoltam neki.

— Kelmednek egy nagyon híres atyafia lakik Pesten! — folytattam.

— Az ám! Hallottam róla, mert bácsim.

— S tudja, miért hírneves ez a bácsija?

— Az ám! Mert könyvesináló, affle kompaktor.

Egy meleg nyári nap ebéd utánján nagybátyám ebédlőjében maradtam s a kerevetre telepedve, hírlapokat olvasék. Egyszerre kopogás hallatszott az ajtón.

— Bujj be! — kiáltottam, mert azt hívéim, hogy a hajdu jön valami kulesokért.

Bámulatomra azonban oly alak lépett be, mely mintha csak a legújabb párisi divatképből lenne kimetszve.

Szép, sugár, 27—26 éves férfi volt ez, értelmes, finom arevonásokkal, hatalmas bajszszal. Egyik kezében Panama-kalapja, milyennek akkor 30 frt volt az ára, baljában elefántesontos sctapálea. Testén sötétkék frakk, aranyos gombokkal, azalatt azur színű mellény, alább alul lobogó kocás Pepita-nadrág, mely látni engedé hússzínű selyemharisnyáit, s mindezt vállaira vetett skót plaid, lábain pedig selyemesokros, esattos tánccipő fejezte be.

Ha nines hatalmas bajsza, valami örökséghez jutott színészek hiszem; így dúsgazdag oroszok vagy spanyol grandnak tartottam, ki e tájon is körültekint, hogy jószágot vegyen Magyarországon.

— Kit méltóztatik keresni herecságnak? — kérdezém, mely tisztelettel hajolva meg előtte.

— Szokoly Viktort! — mondá kellemes esengésű hangon

— Magyar mágnás! — szóltam erre magamban. — Bizonyára ajánlólag hallott felőlem beszélni s most alkalmasint azért jön, hogy úti-társul vigyen magával külföldre.

— S honnan méltóztatik engem ismerni? — kérdezém újra.

— A lapokból, dolgozataiból; aztán meg Vadnai is sokat beszélt önről. Minthogy közel voltam e tájhoz, nem akartam elmulasztani az ön fölkérését.

— S kihez legyen szerencsém?

— Én Vértési Arnold vagyok. . .

Vértési Arnold? . . . Budai »Polgári Lexicon«-ában már avatott valék és gyakran forgattam kezemben a góthai »Almanach« köteteit, de Vértési nevű bárói, grófi avagy heregi családra nem emlékeztem. Vajh ki lehet tehát ő?

— Nevem Vértési, foglalkozásomra nézve pedig regényíró vagyok, — folytattá, — azaz hogy egyenesen regényírásra készülök.

Regényírás! E szó megnyitotta társalgásunk bő forrását. Beszélünk a hazai s beszélünk a külföldi irodalomról, s a mennyire különösen hatott rám e fiatal férfi első megjelenése, épp oly kellemesen lepett meg az általános irodalomban való

* Mint az olvasó észreveheti, itt a commune rendszerre van ismertetve. Szerk.

tájékozottsága, bizonyos fokú tudományos készültsége, főnem ízlése és nyelvismerete, annál inkább, mert legtöbb újabb írónkban nagy készültséget, a régiók közül pedig sokakban fölületességet tapasztaltam.

Vértesivel, ki nyugdíjazott tanár atyja házánál tartózkodott Érsekújvárott, ezentúl gyakran összejöttem s vele való társalgásom nem kis mértékben adott lökést tanulmányaim folytatására.

Vértesi azóta számtalan beszélyt írt a lapokban, melyek közül néhány kötet önállóan is megjelent. Ezen beszélyek a bennük nyilatkozó élénk fantáziánál, legtöbbször az alakítás kerekdedségénél, tömör, erőteljes stílusuknál és tiszta nyelvezetüknél fogva irodalmi viszonyaink közt kétségtelenül több figyelmet érdemeltek, mint a mennyiben azokat szenderegésből csak néha ébredező, leggyakrabban roszkedvű, epés vérmérsékletű kritikánk méltatta.

Vértesi most, midőn e sorokat írom, változtatás redactori pályafutás után az »Ország-Világ« című illusztrált lap szerkesztője. De hát hol van Vértesi, a regényíró?

Egy művön való hosszabb munkálkodás, azon idő alatt anyagi gondok nélküli életet igényel, mert nélkülözésekkel, kivált az érzékenyebb idegzetű ember, nem mindig bír dacolni, s hozzájárul ehhez, hogy a névtelen író terjedelmeshöz művének kiadója sem akad. Irodalmi műveink egyik legbeesebb ékességét, Madách »Ember tragédiá«-ját sajtó alá csak Arany János és Berczy sürgető ajánlata juttathatá Emichnél, s szerzője lángeszének eme munkája, hosszas és költséges tanulmányainak emez eredménye után nyert 400 frtnyi honoráriuma mellett koplalhatott volna, ha a sors nem teszi őt a stregovai kastély urává.

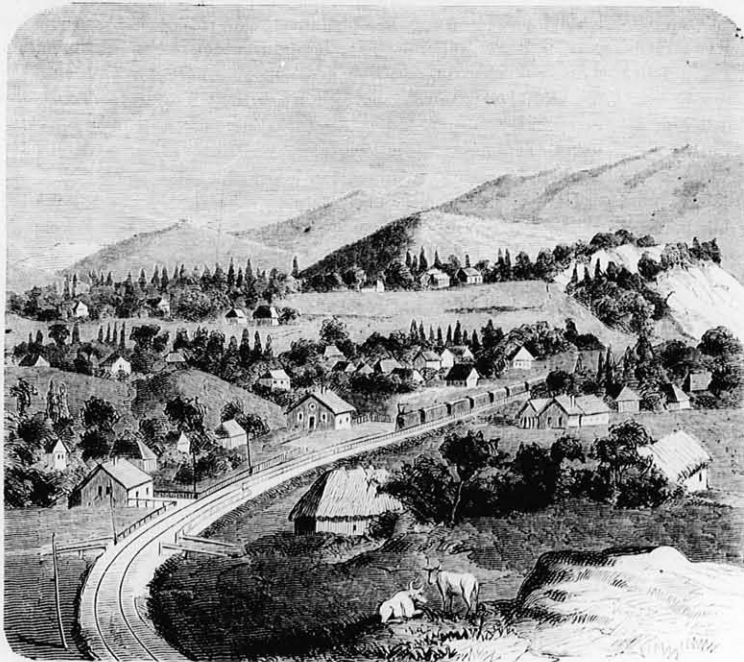
Ellenben a valamirevaló novellákat szívesen díjazták a lapok, valamint más apróbb cikkeket is, mivel ez időök szerint csaknem az egész magyar olvasóközönség a lapok köré csoportosult, annyira, hogy például b. Kemény Zsigmond műveiből alig pár kötetet s a nemzetnek azelőtt legnépszerűbb, legolvasottabb írója, b. Jósika Miklós utolsó regényeiből (miként ezt Hartleben állítá előttem) alig kétszáz példányt bírtak kiadók eladni. Igen természetes tehát, hogy a szépirodalom fiatalabb tehetségei azon téren érvényesíték képességüket, mely kenyeret adott nekik, s bizonyos fokú népszerűséggel reményt arra is, hogy később majd nagyobb szabású műveikkel is fölléphetnek.

Hogy ezen reményünkben csalódtak, annak két, talán még ennél is több oka volt. Legelőször is az, hogy a folyton szaporodó lapok roppant számban idézték föl az úgynevezett »írókat«, s maguk e lapok, hogy egymás mellett tengődhessenek, részint ingyemmunkákból valának kénytelenek elődni, részint a jobb, belső értékkel bíró műveket is csak »hasáb számra« (mint a tüzelő fát!) díjazhatták, ezen hasáb-szám szerinti díjazásból pedig a legtermékenyebb novellista sem élhetett

meg. Főtertek tehát még azon útról is, a beszélyíróiról, mely pályájukkal szomszédos volt, s neki adták magukat a több anyagi előnnyel kínálkozó, hanem időt rabló és szellemet élő journalistikának. Később aztán, az ötvenes évek végén, midőn politikai életünk ismét ébredezett, mindent ez nyelt el: a szép irodalmat úgy, mint olvasóközönségét.

Ime ezek az okok, melyek velem is örömmel ragadtatták meg az alkalmat journalistai pályára léphetnem, midőn egy napon Szilágyi Virgiltől pusztai magányomban levelet kaptam, mely az akkor általa szerkesztett »Budapesti Viszhang«-hoz segédszerkesztőnek hítt meg.

Hírlapirodalmunkban első föllépésem óta idáig sok változás történt. A »Pesti Napló«-t Császár

N.-várad-kolozsvári-vasút X. Brátka.

Midőn egy-egy szépirodalmi tehetség azután évek folytán azon helyzetbe jutott, hogy lett volna ideje és »módja« nagyobb szabású művekhez fognia, akkor érzé, mily sokat vesztett azon rugékonyságból, azon eleven szellemből, mit a rakásra gyűjtött tanulmány s a hosszú évek tapasztolata pótolhat, de nem helyettesíthet.

Alajos (később a »Hírnök« kiadó-tulajdonosa) által létrehozott »Magyar Néplap«, a »Kalauz« stb., de hasonlíthatlanul kevesebb sikerrel.

Szépirodalmunk nagy lendületet nyert, legalább az olvasók, írók, lapok és művek számában. A »Hölgyfutár«-t, mely leginkább egyesítő a régibb s tehetségesebb újabb írókat, Nagy Ignác és Berecz

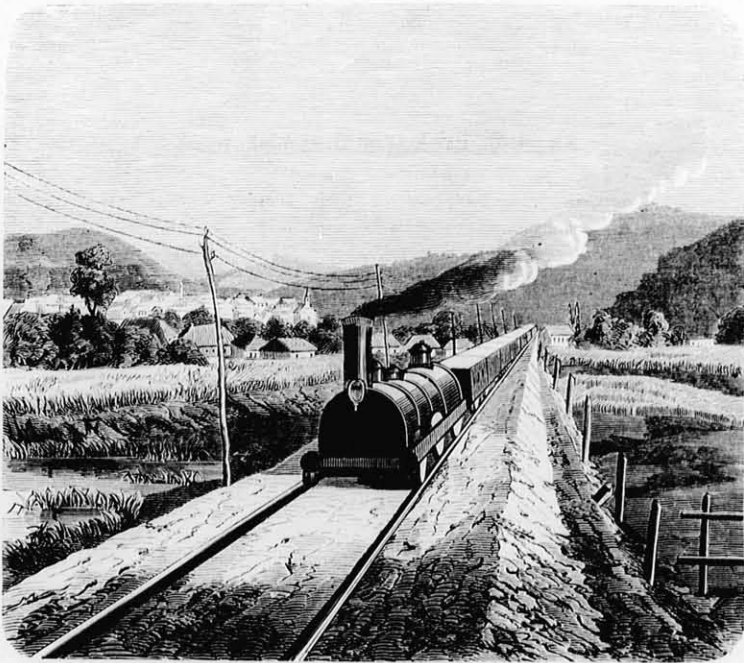
Károly után Tóth Kálmán vette át, Vadnai Károly társszerkesztővel. A Jókai által alapított »Délbáb« Friebeisz István kezei közt volt; a túlnom Császár Ferenc, az olasz literatúrának nálunk egyedüli ismertetője, »Dívatesarnok« címmel indított meg szépirodalmi lapot; Kemény Zsigmond a magvas »Család könyv«-ét szerkesztette; Ney Ferenc az ifjúság számára adott ki szépirodalmi lapot, a »Budapesti Viszhang« pedig Vas Gereben kezei közül Szilágyi Virgiléba ment át, ki a szépirodalmi kísértelek ezen összehányt garmadáját encyclopaediai lappá ügyekvék átalakítani.

Szilágyi Virgil mellett való segédszerkesztőskölés nem hosszú ideig, egészen a lap megszüntéig tartott, mely idő alatt egyszerűségi ügyvédi segéd minőségében is dolgoztam nála, míg novelláim s életképeimmel a szépirodalmi lapok egyikét sem hagytam megáldatlanul. Kettős hivatalomért fizetésem havonként

20 frt volt, s erre előzve jelent meg a »Hölgyfutár«-ban a »Tarnócai bojtár« népdalra készített paródia, melynek első stófiája így hangzott:

»Elszegődtem egy laphoz újböndösznek,
Jó vize van ottan minden kaesának;
Fizetésem *hősz forrás s egy exemplár*;
Úgy élek mint egy — bojtár!«

Ez a pásquil nagyon tetszett a szintén journalis-

N.-várad-kolozsvári-vasút XI. Kilitás Fekete-tóra.

S ha lettek volna legalább oly mentorok, a kik az akadályokkal való küzdésre, kitartásra buzdítottak volna. A kik ilyenek lehettek volna, a »rosz időket« élünk, rosz eszillagok járnak« korszakában megriádvá, lehangelvő, csigaházukba húzódtak vissza. Ime az okok, a melyek miatt Vértesiből nem lett regényíró s a melyek miatt sok más tehetség is elforgácsolta erejét.

tákká készülő fiatal íróknak, hanem szerkesztőm — ki nagyon elszigetelte magát az írói köröktől — nehezen tudott róla.

Ápropos gyanánt följegyzem itt, hogy valamint a legelterjedtebb, »Az alföldön halászegény vagyok én« című népdalnak zenéjét és versét Bernáth Gazsi készítette, miként ezt mindenki tudja, úgy a »Tarnócai bojtár« szép nótáját s eredeti versét is kaputos költő, gr. Széchenyi István egyik n.-cenki gazdasági írnoka szerzette, melyért őt »a legnagyobb magyar« 40 arany

de kiesapongásai miatt kora sírba hanyatlott Beöthy László, Beöthy Zsigmond versíró öcsése, a szép reményekre jogosító fiatal Beöthy Zsolt nagybátyja; Bús vitéz (igazi nevén Matkovits Pál,) kiben igen sok sarkasztikus elem rejlett; Balázs Sándor, a ki, ha jól emlékszem, Soroksárról írt egy ízben londoni leveleket; György Vilmos, ki már lyráját is pengette; Kovács Ödön, a »Lúdeomb« szerzőjének, jó öreg Kovács Pálunknak fia, ki számos külföldi beszélyt és regényt ültetett át nyelvünkre; Kelemen Mór, ki rég idő

kritika kissé erősen markolt húrjai közé Gyulai Pál kezével; az eredeti tehetségű Vida János, most egri jogakadémiai tanár; Nyilas Samu miskolci pap s Vajda János, ki költőink kezevee, mert nem olvastam egyetlen újabb költeményét sem a nélkül, hogy az meg ne ragadt volna.

Volt ezenkívül akkor az irodalomban egy sokat emlegetett név: a Tomory Anasztázé. Tomory Anasztáz szerény tanár volt N.-Kőrösön, s ő lett szegény közmívelődésünk csaknem egyedüli Moeccenása. Sógora, az igen gazdag pesti Lika, bérke-

Vasárra menő oláh asszonyok. (Melka V. rajza.)

tiszteletdíjban részesítette; hanem a népdalköltő nevét a krónika elfelejtette följegyezni.

Ugyanezen időben a »Hölgyfutár« Külföld és Vegyes rovatait is irtam s ez utóbbiban több, nem értéktelen irodalmi terméket közöltem, például Thackeray Vilmostól »Kandel Balthazár úr prédikációt«-t.

Az újabb novellisták közül ekkor legnevesebbek voltak: Abonyi Lajos, igazi nevén Márton Ferenc, ki jelenleg Pestmegye tisztviselője s legesinosabb tollú népies beszélyírónk; az igen szép tehetségű

óta hivatalos bürokrban akták közé temette magát; Szathmáry Károly, most országgyűlési képviselő, akkor magánintézetbeli tanár; Vadnai Károly, ki írósgága első időszakában verseket is készített, miként Szathmáry Károly is; Tanács Márton; Vértesi Arnold és Szabó Rikhard.

Versírókként ekkor már föltűntek: Balogh Zoltán, a nagytudományú dr. Almási Balog Pál elsőszülöttje, mert másik fia, Tihamér is föllépett később az irodalom terén; Dalnady Győző; Zalár, igazi nevén Hizli József, kinek lajtja elmúlt, mert a

roskedő volt, ki néhány év előtt megvette Koburg-Kohary herceg pázmándi uradalmát s ki folyamodást intézett volt a városhoz, hogy nevezzék el azt az utcát róla, melynek minden háza az övé. Mivel azonban a jó Likának (kit személyesen is ismertem) roppant gazdagságán kívül nem igen volt más érdeme, azért a városi tanács kéz alatt tudtára adta, hogy tegyen előbb valami alapítványt számos fővárosi közintézetünk egyikére, s így aztán meglesz az ürügy, melynél fogva egy utcát mintegy hálaul az ő nevére lehet keresztelni. Hanem

a jó Lika jobban szerette pénzét, mintsem neve dicsőségét, s biz' ő semmiféle közintézetre sem adott semmit, és utóájának megmaradt a régi neve.

Regényes véletlenek még most is történnek, s így a derék Lika egy szép reggelen azon kellemes tudósításra ébred föl, hogy feleségének egy milliomos, gyermektelen nagybátyja Hamburgban meghalt, örökösévé unokaöccsét és hugát tevén. Lika tehát még gazdagabb lett, mint azelőtt, s még kevesebbet áldozott közintézetekre, mint azelőtt. A nevezetes örökséget azonban szerencsére sógorával, Tomory Anasztázzal kellett megosztania, kin a nagy vagyon csak azt a változást tette, hogy ezután jótékonyági hajlamait is szabadon gyakorolhatta.

Tomory nevét két évtized óta mindenütt első sorban olvashatjuk, a hol köz- vagy kegyeleti célra való áldozásról volt szó. Gyamolította a festészetet, szobrászatot, tudományos és szépirodalmunkat, s hogy csak egyet említsünk meg, Shakespeare halhatatlan művei a Kisfaludy-társaság kiadásában az ő költségén jelentek meg. Gyomai úri háza tusculanuma lett a régibb s fiatal íróknak, s az ott kifejtett eszmecserék közvetve szintén hatottak irodalmi mozgalmunkra.

Már említettem, hogy a forradalom utáni irodalmunknak nagy hátránya volt oly irányuló vezéresillagok hiánya, kik a fölmerülő kisebb-nagyobb tehetségek számára kijelölték, megvilágították volna az általuk követendő útát. E hiányt pótolandók, az irodalom újabb nemzedékének Pesten időző tagjai naponként összejöttek egy vagy más helyen közös étkezésre, hol nem érdektelen eszmecseréket indítottak, vitatkozásokat folytattak, s ezen gyűlhelyeiken szokták őket a vidékről be-beránduló írók is fölkeresni.

Ezen fiatal írói gyűlékek nemcsak belletristákat, hanem színészeket, festészeket, zenészeket is egyesítettek. Ifjabb Lendvay Márton, ki csak nem régen lett a nemzeti színház szerződötött tagjává, itt szokta »Hej Rákóczy, hej Beresényi«-jét és opera-áriáit hangoztatni, miután apja is abban a hitben élt, hogy ő jobb Zampa, mint Othello, Romeo vagy Lugarto. Balogh Zoltán, ez az ezermester naturalista, ki zongorázott, énekelt, a műtárlat számára képet is festett, igen sok verset írt, de mindenekelőtt nagyon szépen szavalt, itt szokta saját Bérranger-szerű dalait s Aranygyönyörű balladáit eldeklamálni. Itt búsongott s ívott köztünk Beöthy László, nagy ritkán hallatva egy-egy drasztikus dalcét. Itt beszélt Tóth József shakespearei tanulmányairól; itt mutatta be Győry Vilmos csodás rögtönző tehetségét, fél-órán is képes levén rimes alexandrinekben elbeszélni; itt fűtyölte el Simonffy Kálmán legújabb szerzett nóát; itt sahajtozott vissza Vajda János az egyszerű spártai erények vagy az arkádiai boldogságok után; itt vittuk meg festészeink műveit s itt lamentáltunk szobrászatunk hiányán.

Ezen fiatal írói körök lassankint összegyűltek némely régielbnek társaságával, de ez nem történt az elsőnek elnyére. Oka egyszerű. Ezen régibb íróink vagy olyak voltak, kik családi tűzhelyüknél nem vélték szórakozásukat, boldogságukat fölhalálni, vagy olyak, kik csak nem régen szabadulván ki hosszas politikai fogságukból, polarak közt szerették játszani az elbűsült magyart, mi aztán második természetükké vált. Az összejövetelek lassankint tivornyákká lettek s mert ezen tivornyák gyakran nyilvános helyeken, a vidékről Pestre feljött honfitársaink előtt folytak, annyira rosz hírbe hozták íróinkat általában, miként provinciális atyáknak nem is bírták költenek avagy novellistának elképzelni azt, ki naponként legalább nyole pint bort meg nem iszik. Utazásaink közt gyakran megtörtént velem is, hogy akár reggel, akár délelőtt, akár délután kopogtattam be valamely házhoz, az első üdvözlétek után azonnal borral kínáltak meg s mindannyiszor nagyon csodálkoztak rajtam, hogy író

létemre bizonyos undorral tolongtam el magamtól az üvegeket, azt pedig még ma is sok helyen hihetlenné tartják, hogy hét éven át egyetlen eszepp szeszes ital, then avagy kávé nem érintette ajkaimat.

Különbön a könnyelmű feesérlés s korhelykedés az ötvenes években valóságos ragály kezdett lenni. Az ifjúság színe-java, vagyis a juristaság közt szervezett ivó, dorbézoló kompániák voltak, s cigányzenészeinknek sola sem valának oly jó napjaik, mint a »busongó magyarok« idejében. Meg tudnám nevezni azon középmodú ifjakat (kik ma már derék férfiak,) kik száz forintnál kevesebbet nem szoktak dobni Patikárusék vagy Sárköziék tányérjára, s ismerőseim közül nem egy van, ki ezen években pazarolta el jövő örökségét. A vidék semmivel sem volt jobb: akkor minden ember azon törekedett, hogy felebarátjánál fényesebb dinomdánomokat, mulatságokat adjon, s ehhez járult még a nők ruházkodásában való fényűzés.

SZOKOLY VIKTOR.

(Vége következik.)

A n.-várad-kolozsvári vasút.

V.

Brátka, hol a változatos út után megpihenünk, minden nevezetesség nélkül oláh falu, zsupfádelű házakkal, ősi állapotban. Itt értük el azon első állomást, melyen a civilizáció megállapodásának nagy szükségére is azonnal feltűnik.

Nincs sok megnézni valója, s nem is vonz ki semmi a vaggonból bentünket.

A környéken a Batthyány grófnak és Zichy-eknek van birtokuk.

A vidék tágas kilátást nyújt, a Körös szorosa már kiengedett száik völgyéből; gyönyörű vidék kitarul előttünk, s a hegyek szerint változva majd tágas, majd szűkebb képeket enged áttekinteni.

Majd jól mivelt szántóföldek, rengő kalászkalkal az itt nagyban természetet kukorica bokráts sornai; majd egészen elhanyagolt rétek, — melyeken egy-egy rövidszarvú ökör vagy tehén legelész, — majd a Körös mellett fűszek, kavicsos táblák tűnnek föl gyorsan egymásután.

Ha van elég víz a Körösben, sűrűn látjuk ezveini a tutajokat, melyeket Váradra visznek le. De ha sekélyes a víz, úton-útfélen találkoztunk parthoz vonzolt talpakkal, melyek megakadtak, s nem folytathatván tovább útjukat, most egy kis csőre várnak.

E vidékről igen sok fűt szállítottak alá a Körösön, mert a nagy kiterjedésű erdőknek az uradalom alig vette valami hasznát, s a lakosság könnyű lelkiismerettel szedett dezsmát a szép sudar fák-ból. Most már az uradalnak szemesebbek lettek, mert a vasúti közlekedés megszerző a fá értéket. A tutajozás aranynapjai letűntek.

A vasút töltéseken, néhol pedig sziklába vágott talpakon halad. A Körös körül néhol egész védelmi sáncokra akadunk a vizár ellen. Általában itt sem volt könnyű munka tovább folytatni az építést.

Az utazót el nem mulasztják értesíteni vaggonbéli társai, hogy e munkálatoknál sok szerencsétlenség történt, s az áldozatok Köröstopán fekszenek közös sírban, melyet emlékoszlop jelöl.

Folyton a Körös mellett haladunk, mígmen elérünk Feketetőhoz, hol a rakoncátlan erdélyi víz köszönt be Magyarországra, s aztán egyenesen nyugotnak veszi irányát. A vasút pedig itt találkozik a régi országgal.

Feketető a Királyhágó aljánál terül el, s fő nevezetessége, hogy Erdély és Magyarország közt a határvárost képezte.

Vásárra menő oláh nők.

Az oláh nő úgy megy a vásárra, mint más nő tánemulatságba; ez pihenése és sétája, mert most férfiak nélkül van, szabadon cseveghet, s ilhatik pálinkát. Az oláh nőt kivált három baj kínozza férjével szemben: nyelvet meg kell kötnie, szomszédjával nem pörölnie s napokig, sőt hetekig folytonosan házi nyomorához van láncolva.

Az oláh nő durva ingében, — mely bőrt fiatal korában gyuladása hozza, később pedig egészen megkérgecsíti, — továbbá ezen inge fölött daróc

condrájában, mely súlyánál fogva lépéseit nehézkesekké teszi, a legszűkebb körű életben mozog. De végre megérkezik a vásár napja! Az oláh nő most leveti condráját, hosszú vászon ingét fölhuzza övig s fölötvan nadrágját, úgy ül a lóra, mint a férfiak szoktak.

Az oláh asszony otthon sem nőies, annál kevésbé az tehát útközben. Férje soha sem beszél vele szépen, s ezért a nőies gyöngédség nem is fejlődhetik ki benne. Különös, hogy az oly nőben, kivel nem bántak gyöngédon, mennyire kifejlik a férfias természet. Orszországnak, Szerbiának, Oláhországnak s Erdély oláhok-lakta részének csak rabszolganői vagy amazonjai vannak, s ilyen rabszolganői az oláh asszony, ki amazonná lesz, midőn szabaddá téve megy vásárra.

Férfias öltözetében hanyagul ül mokány paripáján. Nagy számalakalaja friss virágokkal van fölkesztve; vele van guzsalya is, mert férje és ura, ki tudja, hogy neje ma henyélni akar s magát tén le fogja inni, kezébe adja guzsalyát s jaj neki, ha a rá szabott munkát nem hozza készen laza.

A mokány hátára kosarakban van fölaggatva az eladásra szánt tengeri vagy baromfi, és zsákokban sítvánk a malacok.

Az oláh asszony sola sem megy magánosan vásárra, hanem legalább két-három legközelebbi szomszédnőjével, kikkel csak oly ritkán cseveghet. De most, a mily gyorsan forog az orsó ujjai közt, oly gyorsan mozog nyelve is; de bármennyit féscegetek, civakodtak s szólták uraikat, a városkát még sem érték el, mert az oláh vidéken való utának ninesen végük és hosszuk, nem mintha mértföldre terjednének, hanem mert borzasztó egyhanguságban nyúlnak egyik kopár hegytől a másikig, egyik szerteszört falutól a másikig, míg a mokányok csak léptében baktatnak.

Az oláh nőnek egy mértföldnyi útra két órára van szüksége, mert ő nem nyargal, hanem mintha telében ülne, s mert nem gondolkozik, hanem fon.

A déli nap magasra emelkedik s nyomasztólag sít a női karavánra, mely már nem is gondol rá hogy vásárra megy. A ló lassabban lépeget, mert az oláh nő elaludt s orsója is nyugszik.

Egyszerre dobörgés hallszik. A mokány megáll s az oláh nő félriad üléséből; fensikra jutott s maga előtt néhány nyárfa koronáját látja; erre guzsalya nyelével haladásra ösztökéli lovát, s nem sokára elterül előtte a vásár.

Szenyes fehér ludak, szenyes fehér asszonyok, szenyes-sárga férfiak és sertések, piros-tarka keszkenők egy sátorban, a földesúr által nekik odadobott aprópénzen veszekedő cigány-rajok, lócsiszárok, kifécamított kezű s lábú koldusok eséngétesítikkel figyelmet kelteni akaró vakok, a zsidó pénzváltó asztala reszelt aranyával s penészes rézpénzével, s végül a pálinkás bódék, ez a vásár!

A mokány megrázza nyakát s kirög. Az oláh asszony leszáll nyergéből s leoldozza a kosarokat, miközben ismerősként kiált át a pálinkamérő zsidónak. Opunkái (cipői) porosak, arcát elűtötte a nap, szomjas esikre félíg döglytten esipengnek, s a beköszöntő pálinka — melylyel üzletét kezdi — lassan rágódik le torkán. Erre aztán egyik karját átvetve lova nyakán, lassan halad előre s különös kiáltással kímálja árút: tyúkjait, tengerijét, kőcút guzsalyáról s nyakáról gyöngyét; szóval mindenét megvásárolhatod.

Braziliából.

Buda-Pestet egyéb kitünőség közt mult évben a brazilai császár is meglátogatta, mindent megszemlélvén, a mi nálunk némileg figyelemreméltó. Jelen eiktkünkben mi ezen látogatást visszaadni szándékozunk, Rio de Janeiroba, a brazilai császárság fővárosába vezetvén az olvasót.

Rio de Janeiroról e lapokban írt volt már Xantus János Braziliáról ezeltől három évvel önálló utazási munka is jelent meg Gözeze Istvántól; mindazáltal jelen cikkünk oly érdekes részleteket tartalmaz, melyekre sem az egyikben, sem a másikban nem taláunk.

Hajónk végre megállott a rio-de-janeiroi öbölben, — írja utazóink — s most mindenki podgyászárol gondoskodott, melyből oly csomagoeskat göngyölt össze, melyenre két-három nap alatt volt szüksége; a többi el kellett szállítani a harmincandra. Szállító csolnainkunkból széles és magas lépcsőzetre keltünk a parton, mely a Direcía (egyenes) utcába vezet, hol leginkább portugál kereskedők laknak; itt van a harmincad is és a posta. A gyalogjárdaok oly szép szereszen nők üldögéltek, melyeket még sola sem láttam életem-

ben s ezek oly magasak valának, hogy óriások nemzetiségéből valóknak tekinthettem. Sokan közülök esemegéket árultak, folytonosan kínálgatva azokat. A Direita-utcaából a híres D'Ouvidor-utcaiba lép az ember, hol az egész város színe-javá hemzseg, s hol a hölgyek öltözköket szokták mutogatni. E pere azonban még nem volt alkalmas arra, hogy a brazilai szokásokat tanulmányozzam. Mindenekelőtt arról kellett gondoskodnom, hogy szállást kapjak; tudtam, hogy ez nekem naponként legalább húsz frankomba fog kerülni, de meg kellett nyugodnom sorsomban.

A vendéglőbe érkezve, ott meglehetősen nyugalmat véltem találni, azonban szűk, bürtönszerű szobáskámnak csak egy kis ablaklyuka volt s a roppant hőségben úgy éreztem magamat a légnélküli helyen, mint a fogoly Velence ölmofidelei alatt. Ezenkívül éjjelkor valami láthatatlan ellenség szurásai riáztottak föl álmomból. Gyertyát gyújtottam; az ellenség nem volt más, mint a *Batta insignis* nevű rovar, melyet Afrikából hajók importáltak Braziliába. Ejezet tehát gyertyavilág mellett karos székben ülve töltöttem.

Megérkeztem után másnap meglátogattam Franciaország konzulját, Taunay urat, ki ajánló levelet adott nekem a császári udvarmesteréhez, Barboza Pál urhoz, kit Rio de Janeirotól egy mérföldnyire, San-Christophoban kerestem föl. Barboza igen kegyes volt hozzám s megígérte, hogy be fog mutatni Brazília császárijának, kihez szóló beces ajánló leveleim voltak. Néhány napig azonban még várakoznom kellett, miután ő felseg még Petropolisban, téli palotájában lakott, minthogy éppen ekkor volt a legforróbb évszak, vagyis a brazilai tél.

Ezen várakozási idő alatt idestova esatogoltam a városban, hófelhársgú ruhába öltözve; de mily nagy lón megaláztatásom, midőn észrevettem, hogy mindenfelől olymondó tekintetnek rám, mint nálunk Párisban a burnusos arabra, avagy a bő bugyogós (salivárius) görögre. Rio de Janeiro városában mindenfelé a fekete szín uralkodott. A boltos legények, kezükben söprűvel reggeli hét órától kezdve finom fekete posztókabátot viseltek. Felér köntöst itt sehol sem lehetett látni, mert ennek viselésére Rio de Janeiroban csak a fegyencek vannak kárhóztatva.

Több napi lődörgés után tevéketlenségem terheme kezdett lenni s már arra gondoltam, hogy minden késedelem nélkül Petropolisba fogok utazni, midőn jelentették, hogy ő felsége még ez este meg fog érkezni Rioba. Másnap délelőtt a san-christophoi palotába mentem s Barboza ur tizenegy óra tájban engem egy nagyon egyszerű építészeti esernökbe vezetett. Mivel azt állították előttem, hogy ki leszek téve a legaprólékosabb szertartásoknak, mindenfelől kerestem valakit, a ki bemutasson, ilyen helyett azonban a esarnok mélyéből maga ő felsége közelgett, ki igen kegyelmes arckifejezéssel vette át neki átnyújtott leveleimet. Ő felsége eléggé hosszú ideig beszélgetett velem, s én meg voltam lepetve mély tudományossága által. Például úgy tetszett nekem, hogy ő felsége sokkal jobban belé van abba avatva: mi történik Laponiában, Norvégiában, és Spitzbergában, mint ezen földék lakosai. Ő felsége azon ohajátását fejezte ki, hogy szeretné látni azon vázlatokat, melyeket magammal hoztam Braziliába s megkínált velem, hogy költözzem át a városban levő palotájába. Erre azután parancsot adott, hogy szállítsák át holmimat, s hogy engedjék azon szobákat választatnom, melyek nekem legjobban tetszenek.

Töle távozva, a harmincadra siettem, hol csak nagy bajjal kaphattam ki holmimat.

Ő felsége azután a kitűzött napon meglátogattott; kissé elszundikáltam a nagy hőség miatt, midőn léptek zaja ébresztett föl. Ő felsége volt ez, kinek jóakarata azonban feledteté velem ezen időtlen elalváson.

A következő napokon folytattam a város szemlélését. Mindazáltal már meguntam az utcákon való kóborlást s azért elhatároztam, hogy a fővárosban közel levő Tíjonka nevű erdős-hegyes vidéket meglátogatom, honnan a legváltozatosabb, a legnagyobb tropikus tájak vázlatait hoztam magammal vissza. Ezen vadregényes helyen egy napon futár érkezett hozzám, levelet hozva számomra, mely Biard festésének, a beesületrend lovagjának volt címeze, mely levél tudomra adta, hogy ő felsége a császári, a császárné, és Izabella s Leopoldina hercegnők ő magasságaik életnagyságú areképeiket óhajítják velem festetni teljes díszben. Isten-hozzádd kellett tehát mondanom a zubatagoknak és a esodás szépségű növényzetnek. Visszatértem Rio de Janeiroba, s azonnal hozzá-

fogtam a császárné és két hercegnő areképéhez. Mindennap olmentem San-Christophoba, a fővárostól egy mérföldnyire, hol az ülések ő felsége könyvtárában folytak. A szigoron szertartásos öltözet fekete volt. Leggyakrabban gyalog mentem el Rioból s útközben tanultam a portugál nyelvet, itt-ott leültem vázlatokat készíteni s ugyanígy tértem haza, olvasva s rajzolva.

A városi palotában, hová már beköltöztem, teljes szabadságot élveztem; hogy ne kelljen az udvarokon keresztül járkalnom, hol a munkások és udvari szolgák hemzsegtek, külön kulcsot adtak nekem, mely a Della Misericordia utcára nyíló ajtóhoz szolgált. Ezen kulcs megpillantása az első pereben két ellentétes érzelmot gerjesztett bennem: egyik azon örömem volt, hogy mindon pillanatban ellenörködés nélkül jöhetek és mehetek, a másik azonban megdöbbenésem volt, látva ezen hatalmas hosszúságú szerszámot. Zsebeim egyike sem volt elég nagy, hogy elfért volna benne; mindazáltal hálásan fogadtam a kulcsot, elhatároza, hogy zsebeimet megnagyobbítottam, mely elhatározásomat azonnal végre is hajtottam. De nem tagadhatom, hogy némelykor megfellekedtem ezen kulcsnak nálam lététől, s ilyenkor aztán ha véletlenül leültem, látni lehetett, miként oly lírtelen szöktemem föl ismét, mint az az ember, a ki kigyóra lép.

Munkám közben folytattam a város tanulmányozását. Mindennap kimentem a vásártérre, hol legjobban ídélhetni meg a nép szokásait. Minden reggel számos hajó kötött ki a szokásos szigetekről, melyek élemliszerket: narancsot, banánát, fát, halat hoztak; különös látvány ez, melyben alig pillantatunk meg mást, mint hemzsegő, zajongó, kiabáló, síró avagy nevető szereseceket, s mint-hogy a bárkák nem köthetnek ki a rakparton, mert a sziklatalaj menetesesen ereszkedik be tengerbe, kosarakkal ellátott szereseceken belégázolnak a vízbe s néha láncot képeznek, hogy annál gyorsabban menjen a kirakodás. Ha dagály van, még nagyobb az izgalom: van akkor lökdösődés, vívjongás, sivalkodás, vízbehullás és kölesönös botzokodás. Távobabb lírtelen összehúzólt sátorok alatt szeresece nők kávét mérnek; távobabb *carne seccit*, aszalt húst és más tárgyakat, a színesek rendes élemliszeret árulják. A rakpartokon a kereskedők járnak föl-alá, várva és mesziről vizsgálva a vásárlani szándékozott cikkeket. Ezen annyira élénk rakparttal szemben van a belső vásártér, hol szalmagökönyeket, fazekakat, calebassokat (tökből készült tálatok, esutorákat) s általán háztartási cikkeket árulnak. Itt árulják az óriási nagyságú halakat is, s végre mindenféle színű madarakat és a majmokat. Nagyon meglepett, hogy ezen esodás szépségű madarakat senki nem siet megvenni, s ha az utcákon járva-keve, egy-egy ablakban kalitkát látunk, meg lehetünk róla győződve, miként abban tengelic vagy esz lakik. Így bálnak itt a virágokkal is. Rioban tropikus virágot sehol sem láthatni, csak rózsát mindenütt.

(Vége következik.)

Eötvös „Karthausi“-ja és a „Falu jegyzője.“

(Gyulai Pálnak a Kisfaludy Társaság közgyűlésén tartott emlékezőbeszédéből.)

Eötvös első koszorúját nem politikai pályán, hanem a költőin nyerte. Az 1838—40 évek között megjelent »Karthausi« ünnepeletté tette nevét, s a legkitűnőbb magyar költők sorába emelte.

E könyvnek rendkívüli hatása volt, melylyel addig csak a Vörösmarty »Zalán futása«-c versenyezhetett. Tulajdonképp »Karthausi« kiegészítette és mérsékelté azt az irodalmi nagy változást, melyet a Vörösmarty föllepte jelöl. Vörösmarty háttérbe tolt a német-görög klasszicizmust, melynek Kazinezy volt képviselője; felszabadította költészetünket a német költészet járma alól, s megnyitotta az európai összes irodalom behatásainak; a képelem szabadságát hirdette tárgyban és formában; egyfelől régi és népköltészetünkre, másfelől az európai romantizmus rokon elemre támaszkodva, oly költői iránynak adott lendületet, mely nemzeitől és tágabb körű volt minden addiginál. Azonban e költészet csak a mult, a nemzeti nagyság és erő képét tüntette föl, s ha a jelenhez fordult, leginkább a küzdő hazafiság aggodalmait és reményeit zengette. Maga a regény is ez uton indult; költőink a történelmi regényt műveltek előszeretettel s legfőkébb csak a komikum kedvéért szállottak alá a jelenhez. Az emberiségi érdekek és eszmék, a társadalmi szenvedések, az újkori egyén tragikái küzdelmei nem találtak

szószólóra, a nemzeti lelkesülés, a hazafi-eszmék és érzelmek e forrongásban. E mellett költészetünk ösztönszerűleg őrzikdedt a philosophiai szemlélődéstől, kerülte a kedély érzelmek áramlatát, örömeit többé tévedt szónoki pathosba, sőt a képelem ragyogó, de hideg játékkába is. A »Karthausi« egyszerre az emberiségi érdekek és eszmék, a társadalmi küzdelmek és szenvedések közé ragadta a magyar olvasót és egy sebzett szív fájdalomával, egy szemlélődő lélek kételyével töltötte el. A világfájdalomnak adott hangot, de vigasz és megnyugvás kíséretében. E tisztán emberies irány mérsékletön és nemesitön olvadt a megújult magyar költészet fejlődés folyamába, e philosophiai szemlélődés és vallásos fölemelkedés a modern műveltség alapján, áthatva a meleg kedély érzelmeitől, megtermékenyítette az elméket és közelebb hozta az európai irodalomhoz.

A »Karthausi« formahibáit a gyakorlott szem könnyen észreveheti, de ki az, a kit meg nem ragadott e mű szelleme, melyben magasság és mélység, fájdalom és vigasz, kétely és hit, ég és föld oly fenségesen olvadnak össze? Nem találjuk meg benne az elbeszélő stíl könnyed és élénk folyamatosságát, de méltán kérdhetni: mutathat-e föl költőibb nyelvet a magyar próza? Minden lapján az ódai hevület és elegiai meghatottság kimeríthetlen forrása árad el, s nem ok nélkül mondják, hogy a ki a bánat és vigasztan a könnyvét versbe szedné, elrontaná, prózáivá tenné, mert oly kevésé próza az. Eötvös követte geniusát, kiöntötte ifju lelke élményeit, esalódásait, szemlélete és tapasztalatai gazdag tárházát megnyitotta a vigaszban, melyet maga és embertársai számára keresett. Nem töprengtet, regényt í-re vagy lírai költeményt, élmékedést vagy emlékiratot; érezte, hogy költői művet alkot és lelke legbeisőjt tárja föl olvasóinak. A melancholia árnya, a kétely szürkülete ködlik rajzain, de a hegyek esuésán napsugár ég s a gothi egyház keresztjére veti fényét; az örömek és remények temetőjén mindenütt ényészettel találkozol, de egyszersmind a halhatlanság fuallatát érezed; a hit és önző szenvedélyek harcra táru föl előttem, mely hümbé és boldogtalanság sodor, de fűsugárzik a keresztény önmegtagadás föláldozó szeretete, mely kiemel, megment vagy legalább enyhít, vizgatál. Az európai társadalom tükré e könyv, mint a napé egy harmatesépp; háttérét az arisztokrácia és demokrácia küzdelme képezi a mindennapi élet bonyodalmi között. Amaz romjában, előítéleti- és emlékeiben él; ez reményekben és ábrándjaiban, még nem képes megszilárdulni s mindkétóben hiányzik a hit ereje s a szeretet föláldozása. Az öreg gróffal, a régi arisztokrácia képviselőjével, Dufey áll szemben, a komornyik fia, ki a demokrácia vállán jutott hatalomra s éppen oly önző, kapzsi és szívtelen, mint a kiknek helyét foglalta el. Armand a nép felőrkövé gyermeke, ki az egyenlőség századában semmire sem tud menni; Arthur nagyragyogó művész, ki fellengző idealizmusában a diésőségért küzd, és esalóva, érzeki gyönyörökbe süllyed; Gusztáv, a mű hőse, egészen kora kifejezője, a régi és új eszmék, a hit és kétely vegyülete, nemes szívű, de gyöngye, lelkesülő, de erélytelen, ki magára és másokra egyaránt szerenéselenséget áraszt.

S a két női, Juliát és Bettyt, az arisztokratikus háj és polgári egyszerűség és virágait, ugyanegy sors dere hervaszítja el. Amazt egy, a népből kiemelkedett esabit taszítja a esalódás és gyalázat örvényébe, emez egy ösesalád vérsjárjadéka. Azonban e kétségbeesésig sötét rajzot mennyi fény enyhíti! Armand a munkában és esaládi éleiben keres vigaszt, Julia az anyai érzésben talál menedéket, Bettty a szerelem álma ringatja halába, s a haldozó Gusztáv a zárda magányában megtisztult szívvel hirdeti: »Életemnek emléke örize meg az önzéstől lelkedet, bús napjaitok el fognak mulni, a világ fájdalmit kedveseitek ölelési, kedveseiteknek sértéseit a világ fogják kipótolni, csak az önzőnek nincs vigasztalása a földön.«

Ez a mű alapeszméje, tanulsága; ez éppen oly keresztény, mint philosoph megnyugvással vált meg Eötvös forrongó ifjusága emlékeütől és szálott ki mint férfú a politikai küzdelmokra egy eszméért, melynek egész életét áldozta.

Azonban Eötvös nemcsak a politikai téren küzdött az újkori alkotmányosság és demokrácia elveit, hanem a költőin is. Két nagy regényét, a »Falu jegyzője«-t és a »Magyarország 1514-ben« címűt ez eszmék sugalmazták. Maga bevallja, hogy a költészet kedves játékká süllyed, ha külön válik a kor nagy érdekeitől. S valóban a »Falu jegyzője« nemcsak egy szép könyv, hanem egy jó

tett is volt: a demokrácia jalkiátása, mely szenvedéseit panaszolja és jogait követeli; a fájdalom és gúny megolvadt könyve, mely milliók kínjait fejezi ki; egy villámfény, mely megvilágítja a láthatárt s a közölgő vilárra figyelmeztet. Eötvös meleg szíve egész részvétellel fordult az elnyomott szenvedőkhöz, hogy elégtételt és vigaszt nyújtsanak nekik, az alkotmány megtagadott. Hibásan fogják föl e regényt, kik nem látták egyebet benne, mint a megyei rendszer árnyoldalainak rajzát. Több annál, az 1848. előtti magyar társadalom rajza az, mely csak két osztályt ismert: a kiváltságosokét, kiké minden jog nélkül, s a kiváltságtalanokét, kiké minden teher jog nélkül. Ez állapot komikai és tragikai oldalait rajzolja Eötvös, az intézmények hatását a jellemek és viszonyok alakulására, s a megye csak annyiban játszik főbb szerepet, a mennyiben az uralkodó osztály, a nemesség jogainak legkifejezőbb képviselője. Tengelyi nemes levélve élvész és élveszt minden jogát; Viola, a jobbágy, érzi emberi méltóságát s e miatt bűnbe és boldogtalanságba sodortatik: ime a sarokpontok, melyeken a regény eselékvénye megfordul. Hibáztatták és hibáztatják ma is Eötvöst, hogy miért tárta föl oly kiméletlenül társadalmunk árnyoldalait; hitelennek tartják rajzát, mert rövid időközben és egy helyre összesíti mindazt, mi évek alatt, több helyt is alig történhetett. De vajjon megszűnnek-e nemzeti hibáink és fogyatkozásaink, politikai és társadalmi tévedéseink, ha takarjuk vagy éppen eltagadjuk? csak idegenektől halljunk-e igazat s a költőt udvaroncá aljasítsuk-e, ki csak hűzelegzen nemzeti hiúságunknak? Vajjon van-e valódi költői mű, mely nem emeli az arányokat s nem összpontosítja a lényegest, akár jellemet rajzoljon, akár eselékvényt alkosson? A költő a dolgok természetéből, a viszonyok eszméjéből induljon-e ki, vagy a statisztikai száraz adataiból? Eötvösnek volt bátorsága igénybe venni a költő jogait, a társadalmunk rajzává és bíraltává emelte regényét, s e tekintetben a »Falu jegyzője« ma is versenytárs nélkül áll irodalmunkban.

De tisztán iradalmunké a széptani szempontból is kitűnő helyet foglal el e regény. Egy oly mozgalom törekvéseit batorította, mely költészetünk nemzetből és mégis európaiab színvonalra vágyott emelni. A Vörösmarty által tört ösvényen Petőfi és Arany jelentek meg, kik melyekben merítve a népköltészet forrásából, a lyrát és eposzt nemzetibb formában zendítették meg, s az egyszerű és jellemzetes törekedtek. A széptani és politikai irányok egymásba vegyültek, s a demokrácia fuvalma kezdette áthatni költészetünket. A »Falu jegyzője« tárgy-, irány- és hangban gyamolította e törekvést. Eötvös lyrái hevülete, elmékedő szárnyalata, mely a »Karthausi« ban oly megragadó erővel nyilatkozott, itt humorá változott át, mely mosolyba olvasztá könyveit; muzsája elhagyta a polgarisodás központját, Páris, s az alföld déliabáján ringatózott, mint Petőfi és Arany; eszményi fényt vetett a kunyhók szalmafedelére s egy jobbágy életben több tragikumot fedezett föl, mint a mennyit Gusztávban, a »Karthausi« hőseiben találhatni. Valóban a Viola sorsának bonyodalmai képezik a regény fénypontját. Szabad lelke nem férhet meg a jobbágyi viszonyok között s midőn a földesuri és szolgabírói önkény legszembetűnő érzéseit lábbal tapodja, áttöri a korhadt társadalom korlátait, de egyszersmind megcsúrti az örök emberi törvényt. Artatlan vért ontott s többé nincs nyugalma, s magával sodorja környezetét. Hiába menekül üldözésként el s vonul idegen vidékre. Megtört nemes szíve s multjának bonyodalmai ismét kiragadják magányából, még egyszer férfiasan küzd és sorsa áldozatává esik. S mily eleven, jellemzetes magyar alakok emelkednek ki e regényben, a rajz élességét mennyire enyhíti a finom humor, s az igaztó iránt, mely egy egész osztályt támad meg és von feleletre, mily nemesen mérsékli a tiszta és gyűlölség nélküli kedély emelkedettsége.

Hirek.

— (A Büchner-feladvásokat rendező bizottság) értesíti a közönséget, hogy az előadások — végleges megállapodás szerint — március hó 5-kén, 7-kén és 9-kén este hét órakor fognak a redout kistermben következő tárgysorozatát megtartani: I. »A nap és annak befolyása az ember életére.« II. »Az ember eredete.« III. »Az öröklés bölcsellete és élettana.«

Jegyek e hó 20-kától fogva Aigner Lajos bizottsági pénztárnok vélel-utcai könyvkereskedésében lesznek kaphatók. Bővebben az annak idejében kifüggesztendő falrag szók fogják a közönséget értesíteni.

— (Ha' d'olozs.) Dr. Szabó József, kolozsvári képviselő, e hó 16-kán elhunyt Pesten, 64 éves korában. A boldogult inkább a tudomány, mint a politika férfialta volt. — Tóth Vilmos belügyminiszter az a mely csapás érte, hogy e napokban elveszté édes anyját szül. Kosovich Anna asszonyságot, ki Nyitra megyében, köröskényi birtokán hunyt el.

— (Színházi hírek.) Jókainé asszony pénteken lépett föl tanzára a »Messinai hölgy« című szomorújátékban. — Tannerné-Szabó Róza asszonyt, a debreceni opera primadomáját, ki a közlebbi napokban háromszor mutatta be tehetségét, a nemzeti színházhoz szerződtették. — Az intendáns április és május hónapokban a vidék minden lehetségesbb színházát bemutatja a nemzeti színpadon. E vendégszerelési egykult Rónay Gyula (a debreceni színházról) kezeli meg.

— (A természettudományi társulat) mult hóban tartott közgyűlést elhatározta, hogy jövőre a társulat működési ágai közé egy újabbat is felvesz, t. i. a külföldi jelesebb népsz-rü természettudományi munkák átültetését magyar nyelvre. Ugy szándék ez, melynek kivételére magán kiadó aligha vállalkoznak, miután anyagi haszonnal nem kezesget. Társulási úton azonban könnyebben lehet létesíteni. Így történt az orvosi könyvekkel is, melyek kiadását szintén társulat eszközölte s 48 frtét oly 12 kötetnyi munkát adott 3 év alatt tagjainak, melyeknek ára az eredeti nyelven 72 frt. A természettudományi társulat most a végből fordult a közönséghez, hogy tekintetbe véve a foladat komolyságát, legalább 600 példány elkészését biztosítsa. Egyelőre 3 évi egykulra nyit előzetes társulati tagoknak évenként 7 frtnyi díjjal, nem-tagoknak 10 frtial, de ez utóbbiak a társulat minden kiadványában s a »Természettudományi Közlöny«-ben is részesülnek. Az alábbi kötelezettség 3 évre tart. Ez idő alatt évenként 50—60 ivnyi, vagyis 3 év alatt 150—180 ivnyi művek jelennek meg, lehető tekintettel arra, hogy a természettudományok minden ága képviselve legyen. 1874. utolsó napjaira mind a 150—180 iv megjelönik. A kiadásba következő művek vannak kizemelve: Balfour Stewart: Elemi természettan. Bernhard: Geológiai képek. Darwin: A fajok keletkezéséről stb. Hohnoltz H.: Népszerű tudományos előadások. Huxley Th.: Előadások az elemi élettan köréből. Johnson Samuel: Hogy nő a vetés? Kabsch Wilhelm: A föld növényedete. Lockyer Norman: Elemi csillagtan. Ha azonban az itt felsorolt műveknek időközben még jelesebb s a célnak inkább megfelelőbbek jelennek meg, ezekből is válogatni fognak. Milyely a 600 alírás meglesz, a társulat választmányja azonnal munkához lát.

— (Magyar földrajzi társulat) van alakulóban, mely a napokban tette közzé alapszabályainak tervezetét. A földrajzi tudomány, ekként szól a felhívás, mely több szakférfi (Berecz Antal, Bieltz Albert, dr. Cherven F. óris, Gőnczy Pál, Hantken Miksa, dr. Heinrich Gusztáv, Hunfalvy János, Reitz Frigyes, dr. Szabó József, Szily Kálmár, Tóth Ágoston, Vámbéry Ármin, Xántus János) aláírását viseli magán, a történeti és természeti tudományoknak kapcsolatát s bizonyos tekintetben alapját teszi. Földünk kerekességének s különböző hazánk általános s különös viszonyainak alapos ismerete nélkül, ugyzölyvén sötétben tapogatózunk. Az iparos és kereskedő, a tisztviselő és államférfi, a tudós és nem-tudós az országok és népek ismertetéséből nemesak gyönyörködést, hanem valóban gyakorlati tanulságot is meríthet; s kétségget sem szenved, hogy a kellő alakban bemutatott földrajz az ifjúra és örege, a férfira és nőre nézve a legkellemesebb, leghasznosabb és legszükségesebb tanulmányok közé tartozik. Az egyesek törekvései e térer elégtelenek, s siker fokoztatásá s biztosításá végett az egyesek munkálkodásait buzdítani, irányozni és egyesíteni kell. Azért terveztük a magyar földrajzi társulatnak létesítését, s ezenel az egyes hazafiakat, testületeket és intézeteket tisztelettel felhívjuk, hogy a rendes vagy alapító tagok sorába lépni sziveskedjenek. A társulat tagjai férfiak vagy nők, hatóságok, testületek és társulatok lehetnek. A rendes tagok évenként 5 frtot, az alapító tagok az évi járuléknak öt százalékos tökéjét, azaz 100 frtot fizetnek és szer mindenkorra a társulat pénztárába. A felhívás felszólítja az ügybarátokat, sziveskedjenek az eszmét ismerősök körében terjeszteni s alírókat gyűjteni, mint kik a társulat tagjai lesznek. Az alírású ívek f. évi március közepéig a »Természeti szerkesztőséghez« Pestre küldendők. A mellékelt alapszabály-tervezet szerint a társulat céljaira következő eszközök szolgálnának: a választmányi és közgyűlések, melyeken a társulat ügyei intézettek el; más nyilvános gyűlések, melyeken értekezések olvastatnak föl; folyóirat, melynek tartalmát tudományos és népszerű értekezések és ismertetések teszik; könyv- és földképgyűj-

tenény; földrajzi utazások előozdítása; hasoncú bel- és külföldi társulatokkal és intézetekkel való közlekedés. Kívánjuk, hogy a gyakorlati eszme mielőbb megvalósítsék.

— (A III-ik nemzetközi orvosi kongresszus) 1873 szeptemberben fog megtartani Bécsben, kapcsolatban a világkiállítással. A tárgyalandó pontok a következők: a himlőoltás kérdése; a vesztégtárr különösen cholera-eseeteknél, orvos-rendőri kérdések, és a nagy városok egészségügyi viszonyainak emelése. A protectoratust Rainer főg. vállalta el s a nemzetközi bizottság különös figyelemmel lesz arra, hogy a világkiállításon az orvosi tudomány is képviselve legyen.

— (Rövid hírek.) Bedekovics Kálmán horvát bán saját kérelmére méltóságától fölmentetvén, elismerésül a vaskorona-rend nagykeresztjét nyerte meg. — Rudolf trónörökös Budára érkezvén, himlőbe esett, de minden veszélyen túl van. — Baja és Hódmező-Vásárhely szabad királyi városokká emelése ügyében a belügyminiszter előterjesztést tett a királynál. — Jovanovits György szerb nyelvre fordította Jókainak »Szegény gazdagok« című regényét. — Chislehurstól az a hír érkezett, hogy III. Napoleon igen beteg. — Richter János e hó 28-án nagy zenekari hangversenyt rendez a redoutban, s előadja Wagner »Mesterdalnokai«-nak egy részét is. — A budai volt népszínház épületét már bontják, hogy díszes palotát építsenek helyére. A sok viszontagságon átment falakat, melyek már ismerték a Mátyás-korabeli fényes Budát is, alig tudják a eskányok lefejteni.

Megjelent új könyvek. »A bolgyó zsidó.« Sue híres regények 11—14-ik kötetét, fordították Pleskott Henrik és többen. Ára egy-egy kötetnek 80 kr. — »Magyar protestáns egyházi és iskolai Független« szerkesztői és kiadja Révész Imre, Debrecenben. Harmadik évfolyam I. és 2-ik füzet, gazdag tartalommal. E folyóirat havonként egyszer, legalább 3 ivnyi terjedelmű füzetben jelenik meg, s előzetési ára egész évre 4 frt, félévre 2 frt.

Új zeneművek. Rózsaölygyi műkereskedésében jelent meg »Erdő erdő, sűrű erdő.« magyar ábránd népdalok fölött, zongorára szerző Székely Imre, e kedély-, és izlés gazdag zeneköltőnk. A 15 lapra terjedő, díszes kiállítású zenemű ára 2 frt. — »Aurospiele.« polkamasur Weiss Henrikől, ára 50 kr.

— Tál orszky és Parsch műke eskedéséből kaptuk a »Öt magyarországi« énekhangra, zongorakísérettel és átirattal Ábrányi Kornélól. E dalok: »Csak ritkánban a tarta'nak s ezretni«, »Faj, beh szenved az a maga kedője«, »Beh szomorú ez az élet én nekem«, »Beh sok falut, beh sok várost bejártam«, s »Erdő, erdő, sűrű erdő árnyában.« Ára 1 frt 20 kr. E dalok úgy vannak zongorára alkalmaszva, hogy azokat ének nélkül is eő lehet játszani, miután a dallam-lagok a zongora-részben is benne glattatnak.

Szerkesztői üzenetek.

Pestre: »Ad az isten... Van benne hangulat, gondolat, s jól foly a négy első strófa, hanem annál gyöngöbb a két utolsó. Szívesen kieserüljék jobbal. — A öt nemzeti ének nem fog soká lenni. — B-Kövesse. Nem értjük, hogy miért lenne oly érdekes báró Hiller életrajzát közzélni, még pedig kárva a »Felfedezés« 1831-iki folyamából a generális urnál külön vitéceink vannak nekünk. Az igéit dolgozatok címeiből semmit sem mondhatunk előre, de ha valami szörnyűség történe, akkor ne is tessék áráni. — Debrecen. A kisebb közzéhat. A másikkban több ér van, de darabosabb is, és igen elnyújtott. — Pozsony, V. S. Magánlevelet írtunk. — A varcsellő küzdelem. Nagyon sajnáljuk, hogy az egész nem közzéhatük, de az utol 5 strófa élvezéséül senkit sem akarunk megfosztani:

Most midőn a esata térről,
vissza kell vonni a küzdő és apatoknak
Az elévült katonák pirultak
míg a vakon rohanó fiatal újak részére
A boldog házasság által a kizlésnek eredménye.
(T. i. bírált van szó).

TARTALOM.

Cikkek: Büchner Lajos: »Erdőli Sándortól.« — »Román népdalok.« Groszson Juliánól. — »A szociálisták és a munkásmozgalom.« Szokoly Viktoról. — »Az 50-es évek irodalmi viszonyai.« Szokoly Viktoról. — »A n.-várad-kolozsvári vasút.« — »Vásárra menő oláh nők.« — »Braziliából.« — »Eötvös« Karthausi-ja és a »Falu jegyzője« (Gyulai Pálnak a Kisfaludi-Társaság közgyűlésén tartott emlékezéséből). — »Hirek.« — »Képek.« Büchner Lajos. — »N.-várad-kolozsvári vasút X. Brátka.« — »Nagy-várad-kolozsvári vasút XI. Kihátás Fekete-tóra.« — »Vásárra menő oláh nők.« (Melka V. rajza.)